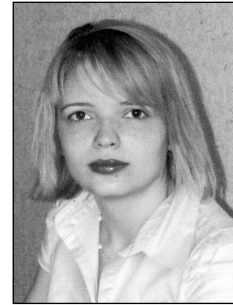

*Олександр ДУДОРОВ,
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу проблем
функціональної діяльності прокуратури
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України*

*Тайсія ТЕРТИЧЕНКО,
науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ВНУТРІШНЬОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Ключові слова: співвідношення; взаємодія; міжнародне кримінальне право; внутрішнє кримінальне право; міжнародний злочин; злочин міжнародного характеру.

Останнім часом спостерігається світова тенденція до взаємодії й взаємопроникнення міжнародних і внутрішньодержавних явищ та процесів, яка проявляється в поглибленні взаємодії міжнародного права з національними правовими системами в цілому та міжнародного кримінального права з внутрішнім кримінальним правом держав зокрема. Однак поки що сприйняття західних традицій відбувається в Україні однобічно [1, 397]. Надбання міжнародного права використовуються вітчизняним законодавцем не повною мірою, без глибокого аналізу норм міжнародних нормативних актів та врахування вітчизняних правових традицій. Ця проблема не оминула й сферу кримінального законодавства. З огляду на зростання злочинів проти міжнародного права, котрі не визнають кордонів та посягають на найважливіші загальнолюдські цінності й основи правопорядку, ситуація, що склалася, може становити загрозу безпеці держави.

Норми міжнародного кримінального права були предметом досліджень багатьох зарубіжних дослідників (Р.А. Каламкаряна,

І.І. Карпець, М.І. Костенка, О.Г. Кібальника, І.І. Лукашука, В.П. Панова та інших), а також українських науковців (зокрема, В.Ф. Антипенка, Л.В. Багрія-Шахматова, В.І. Борисова, В.Г. Буткевича, А.П. Закалюка, В.О. Навроцького, Є.Л. Стрельцова). Проте слід зазначити, що вітчизняні дослідники питанням саме співвідношення норм міжнародного та вітчизняного кримінального права приділили недостатню увагу. Ця проблема потребує подальшого науково-теоретичного опрацювання.

У даній статті ставимо за мету на основі вивчення теоретичних і нормативних матеріалів, дослідження міжнародної і вітчизняної нормативної бази розглянути засади взаємодії міжнародного кримінального права та кримінального законодавства України.

Співвідношення міжнародного та внутрішнього права належить до дискусійних питань юридичної науки через надзвичайну складність цієї проблеми, яку прийнято відносити до найбільш суперечливих у теорії права [2, 12]. З огляду на мету пропонованої статті вважаємо за доцільне торкнутися досить спірного серед юристів-міжнародників

правила про примат міжнародного права у внутрішньому правопорядку. Звернемось до вітчизняної нормативної бази.

Стаття 8 Конституції України [3] вказує на те, що в нашій державі Основний Закон має найвищу юридичну силу. Відповідно ж до його ст. 9 міжнародні нормативні акти, ратифіковані Верховною Радою України, також є частиною національного законодавства. Причому слід звернути увагу, що згідно з цією ж статтею в разі невідповідності міжнародного договору положенням Конституції він може бути укладений лише після внесення до неї відповідних змін. Враховуючи те, що всі нормативно-правові акти, прийняті органами державної влади України, не повинні суперечити Основному Закону держави, теоретично колізій між міжнародними договорами та внутрішнім законодавством не має бути. Однак можна констатувати, що на практиці ми нерідко бачимо інше. В таких випадках, на нашу думку, перевагу повинні мати все ж норми міжнародного права.

До речі, цієї позиції дотримується й вітчизняний законодавець, закріпивши у ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» таке положення: якщо міжнародним договором України, що набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Адже, як зазначається у ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [4], ратифікованої ще Верховною Радою УРСР 14 квітня 1986 року [5], держава – учасниця міжнародного договору не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання щодо невиконання нею положень відповідного договору. Інакше кажучи, внутрішнє право держав не може превалювати над правом міжнародним, однак заперечення верховенства внутрішнього права не є утвердженням примату міжнародного, втіленого в міжнародному договорі [6, 5].

Зазначена вище теза пояснюється тим, що міжнародне та внутрішнє право, незважаючи на тісний зв'язок правових норм, що регулюють тотожні сфери суспільних відносин, мають дещо різну суть. Адже суспільні відносини всередині держав з різним

суспільно-політичним ладом потребують різних підходів до їх захисту, методів та форм кримінально-правового регулювання. Відповідно, міжнародне кримінальне право носить універсальний характер, що дає можливість державам враховувати особливості національних правових систем. Воно не обмежує держави у виборі форм і способів виконання зобов'язань, які випливають з договорів та інших джерел міжнародного права [8, 91]. Таким чином, не всі діяння, котрі вважаються злочинними відповідно до внутрішнього права держав, вважаються такими згідно з приписами міжнародного кримінального права.

Основні ж склади міжнародних злочинів, окрім закріплення в конвенціях, визначені статутами міжнародних воєнних трибуналів. До них належать передусім злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людяності, що являють собою протиправні діяння за загальним міжнародним правом (міжнародні злочини). Оскільки злочинність таких діянь визначається саме загальним міжнародним правом, їх дія поширюється на всіх винних осіб, де б вони не знаходилися. Також зі ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу впливає, що особи, які вчинили злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людяності, притягуються до відповідальності незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни і де вони були вчинені [9]. Зазначене положення Статуту стало підґрунтям для формулювання ідентичного за змістом принципу в міжнародному кримінальному праві. До речі, Особлива частина Кримінального кодексу України (КК України) містить спеціальний розділ XX «Злочини проти миру, людяності та міжнародного правопорядку», який охоплює склади основних міжнародних злочинів.

Що стосується злочинів міжнародного характеру, то тут ситуація дещо інша. Склади таких злочинів передбачені конвенціями, котрі зобов'язують держав-учасниць імплементувати відповідні норми у внутрішнє кримінальне законодавство з метою забезпечення національної юрисдикції. Як правило, цей процес відбувається за схемою, вказаною в ст. 5 Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації. Тут зазначається,

що кожна держава застосовує такі заходи, які можуть виявитися необхідними, щоб встановити свою юрисдикцію над злочинцем. Зазвичай конвенції містять настанови, що зобов'язують держави відповідно до міжнародного й національного права вживати всіх практично можливих заходів з метою запобігання відповідним злочинам. Як приклади можна навести ст. 4 та ст. 6 Конвенції ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року, ст. 4 Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 12 вересня 2002 року, ст. 3 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність від 7 вересня 2005 року.

Такий підхід, на нашу думку, забезпечує дотримання суверенітету держав та узгоджується з нормами внутрішнього кримінального законодавства. Наприклад, із КК України, зокрема зі ст. 3 [7], випливає, що законодавство України про кримінальну відповідальність містить лише Кримінальний кодекс України. Тобто притягнення особи до кримінальної відповідальності може бути здійснене тільки на підставі норм, закріплених цим Кодексом.

Отже, позиція деяких науковців стосовно використання в нормах Особливої частини КК України про злочини проти міжнародного права банкетних диспозицій [10, 141] видається необґрунтованою. Трансформуючи положення міжнародного кримінального права у вітчизняні кримінально-правові норми, доцільно рухатись традиційним шляхом, а саме: відтворювати засобами національної законодавчої техніки норми міжнародних договорів. Конкретні ж невідповідності між КК України і міжнародними нормативно-правовими актами варто усувати шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Кримінального кодексу України.

Слід зазначити, що у випадку вчинення злочину міжнародного характеру вирок виноситься на підставі національного законодавства. У випадку з міжнародними злочинами міжнародний трибунал виносить вирок безпосередньо на підставі міжнародного права, причому національні суди можуть це робити як на підставі міжнародного, так і внутрішнього права.

Національні суди застосовують норми кримінального права із застереженнями. До їх числа належать, зокрема: трансформація

договірних норм у внутрішнє кримінальне законодавство; ратифікація та опублікування договорів згідно зі встановленими у законодавствах держав правилами; відповідність договорів загальноновизаним принципам та нормам міжнародного права; точність і конкретність міжнародних договорів; урахування їх застосування національними судами.

У практиці судів України допускається застосування судами норм міжнародних договорів після їх ратифікації та опублікування в офіційних джерелах. Проте в судовій практиці немає прецедентів прямого застосування норм міжнародного кримінального права при винесенні рішень у кримінальних справах про злочини міжнародного характеру. В таких випадках суди й надалі будуть керуватися національним законодавством, у яке трансформуються норми міжнародного кримінального права.

Міжнародне кримінальне право містить не лише норми кримінального права, а й значну кількість норм кримінально-процесуального характеру, регулює питання співробітництва держав щодо протидії міжнародній злочинності. І тут перед судовими органами при винесенні рішень у кримінальних справах постають питання щодо застосування норм міжнародного кримінального права.

Так, відповідно до клопотання Міністерства юстиції України Генеральною прокуратурою Російської Федерації було прийнято рішення про видачу правоохоронним органам України М. для притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених частинами 2 і 3 ст. 185 КК України. При цьому було зроблено застереження, що відповідно до вимог ст. 66 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року, ратифікованої Україною, задоволення клопотання про видачу зазначеної особи в частині інкримінування їй кваліфікуючої ознаки крадіжки – повторності неможливе, оскільки така кваліфікуюча ознака не передбачена в кримінальному законодавстві Російської Федерації. Однак районний суд, кваліфікуючи дії М. за частинами 2 і 3 ст. 185 КК України, зазначив у вирокі й таку кваліфікуючу ознаку, як повторність, що вплинуло на призначення покарання [11, 62]. Суд, прийняв-

ши таке рішення, порушив вимоги згаданої Конвенції та вийшов за межі домовленості між Україною та Російською Федерацією.

У ст. 3 КК України вказується, що вітчизняне кримінальне законодавство ґрунтується в тому числі й на загальновизначених принципах і нормах міжнародного права, тлумачення змісту яких як частини вітчизняної правової системи допускається у вільній формі. Це, в свою чергу, ставить під сумнів можливість використання таких принципів і норм при розгляді кримінальних справ, оскільки вони чітко не сформульовані в законодавчих актах і носять абстрактний характер. А суд чи слідчі органи не вправі визначити, чи є те або інше положення міжнародного права загальновизначеним, та, відповідно, чи входить воно до правової системи України.

Таким чином, взаємодія міжнародного кримінального права та кримінального права України відрізняється характерними особливостями. Слід пам'ятати, що міжна-

родне кримінальне право має на меті передусім не протидію особливо небезпечним злочинам, а їх попередження, у зв'язку з чим воно містить норми не лише кримінально-правового, а й процесуального характеру. Традиційно при визначенні наявності в діях особи складу злочину проти міжнародного права національними правозастосовними органами використовуються норми вітчизняного кримінального права, котрі стали наслідком імплементації у внутрішнє кримінальне законодавство норм міжнародних договорів. Можливістю прямого застосування міжнародних договорів користуються рідко, оскільки, як показує практика, вітчизняне законодавство залишає відкритими низку питань стосовно порядку їх застосування. Це дає підстави окреслити коло проблем, що постають перед кримінально-правовою наукою у зв'язку з необхідністю розробки дієвого механізму безпосередньої реалізації норм міжнародного кримінального права у правовій системі України.

Список використаних джерел:

1. Ніколайченко Г.М. Вплив глобалізації на національну політичну й правову культуру / Г.М. Ніколайченко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 392–397: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Денисов В.Н. Розвиток правових засад та механізмів верховенства міжнародного права у внутрішньому праві України / В.Н. Денисов, А.Я. Мельник // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України. – К.: Юстініан, 2006. – 672 с.
3. Конституція України: станом на 30 вересня 2009 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: за станом на 14 квітня 2009 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
5. Указ Президії Верховної Ради Української РСР про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів: станом на 14 квітня 2009 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
6. Семенов В.С. Міжнародно-правові аспекти Конституції України / В.С. Семенов, О.Я. Прагнюк. – К.: Ін Юре, 1997. – 32 с.
7. Кримінальний кодекс України: станом на 5 листопада 2009 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
8. Шутак І.Д. Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права / І.Д. Шутак // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 1. – С. 91–100.
9. Устав Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: по состоянию на 8 августа 1945 года: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
10. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Гацелюк Віталій Олександрович. – Луганськ, 2004. – 217 с.
11. Застосування норм міжнародного законодавства при вирішенні кримінальних справ // Судова практика. – 2008. – № 3. – С. 62–64.

*Олександр ДУДОРОВ,
Тайсія ТЕРТИЧЕНКО*

**ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА ВНУТРІШНЬОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ:
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ**

Резюме

Статтю присвячено аналізу положень міжнародного та вітчизняного законодавства, що створюють передумови для використання норм міжнародного кримінального права у внутрішньому кримінальному праві України. Розглянуті труднощі безпосереднього застосування правозастосовними органами положень міжнародного кримінального права.

*Александр ДУДОРОВ,
Тайсія ТЕРТИЧЕНКО*

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО УГОЛОВНОГО ПРАВА
И ВНУТРЕННЕГО УГОЛОВНОГО ПРАВА НА ПРИМЕРЕ УКРАИНЫ:
ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ**

Резюме

Статья посвящена анализу положений международного и отечественного законодательства, создающих предпосылки для использования норм международного уголовного права во внутреннем уголовном праве Украины. Рассмотрены сложности непосредственного применения правоприменительными органами положений международного уголовного права.

*Olexandre DUDOROV,
Taisia TERTYCHENKO*

**INTERACTION OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL LAW
AND NATIONAL CRIMINAL LAW ON THE EXAMPLE OF UKRAINE:
GENERAL REGULATIONS**

Summary

The article is devoted to the analysis of the international and national legislation provisions that create preconditions for application of the international criminal law norms in the criminal legislation of Ukraine. The difficulties of direct application of the international criminal law provisions by the law enforcement bodies are examined.